

مطالعه عددی چگالی حالتها و رسانندگی الکترونی یک سیم مولکولی در حضور یک عامل خارجی

سید احمد کتابی^۱، ناصر شاه طهماسبی^۲ و راحله پیله ور^۲

۱. دانشکده فیزیک، دانشگاه علوم پایه دامغان

پست الکترونیکی: saketabi@dubs.ac.ir

۲. گروه فیزیک، دانشکده علوم پایه و مرکز نانو تکنولوژی دانشگاه فردوسی مشهد

پست الکترونیکی: nasser@Ferdowsi.um.ac.ir

(دریافت مقاله: ۱۷/۰۷/۸۵؛ دریافت نسخه نهایی: ۱۷/۱۱/۸۴)

چکیده

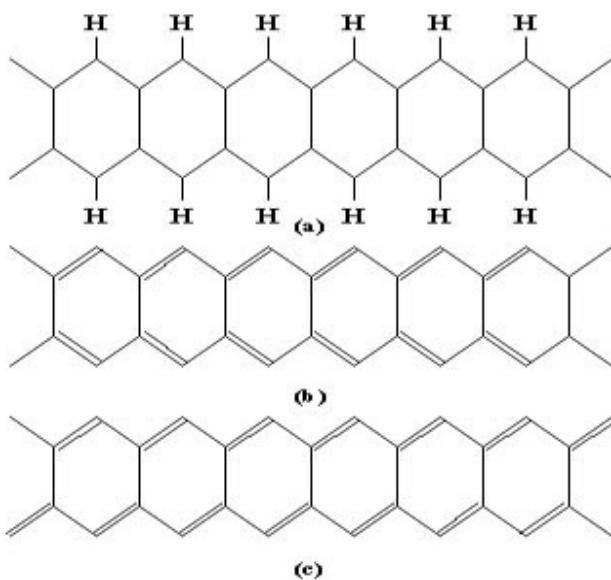
خواص الکترونی پلیمرهای همیوغ رسانا در سالهای اخیر مورد توجه خاص و گسترش پژوهشگران قرار گرفته است. کارهای زیادی در مورد خواص الکترونی و رسانشی تک رشتۀ‌های پلیمری انجام شده است. این سیستمها دارای ساختار شبیه یک بعدی هستند. هدف این مطالعه مطالعه حالت‌های الکترونی و رسانندگی در پلیمرهای با ابعاد فراتر از یک بعد است. برای این منظور خواص الکترونی یک رشتۀ پلی استیلن متصل شده به یک مولکول دیگر (به عنوان عامل خارجی) مورد بررسی قرار می‌گیرد تا تأثیر ساختار عامل خارجی و نحوه اتصال آن به سیم بر چگالی حالتها و رسانندگی الکترونی مشخص شود. محاسبات ما نشان می‌دهد که افزایش قدرت و تعداد پیوندهای عمودی بین عامل خارجی و سیم مولکولی منجر به کاهش گاف انرژی و افزایش رسانندگی می‌گردد. نتایج به دست آمده می‌تواند پشتیبان کاربردهای آینده در زمینه حسگرهای نانوسمیم باشد.

واژه‌های کلیدی: سیم مولکولی، رسانندگی الکترونی، روش تابع گرین، پلی‌اسن، چگالی حالتها

۱. مقدمه

تک-رشته نظری پلی‌استیلن در فاز ترانس انجام یافته است [۱، ۸ و ۹] زیرا به خاطر رفتار شبیه یک بعدی، مطالعه آنها ساده‌تر است. اما تلاش کمتری برای مطالعه خواص الکترونی پلیمرهای رسانایی که فراتر از یک بعد می‌باشند، انجام شده است [۱۰]. در ساختار پلیمرهای رسانا با ابعاد بیشتر از یک بعد یکی از پارامترهای مهم ساختاری برهمکنش بین زنجیرهای پلیمری است. پلی‌اسن ساده‌ترین پلیمر نزدیکی است که از دو زنجیر پلی‌استیلن تشکیل شده است. در این ساختار می‌توان یکی از زنجیرها را در حکم عامل خارجی در نظر گرفت که با چندین پیوند عمودی به زنجیر پلی‌استیلن دیگر متصل شده است. خواص الکترونی پلی‌اسن مورد توجه بسیاری از مطالعات نظری است [۱۱ و ۱۲]. در این مقاله برای بررسی اثر اتصال

سیمهای مولکولی به عنوان یکی از اجزای اصلی قطعات نانوالکترونیک با اشکال و ساختارهای متنوعی طراحی و ساخته می‌شوند که از آن جمله می‌توان به پلیمرهای همیوغ رسانا اشاره نمود. از ویژگیهای مهم این دسته از پلیمرها، خواص الکترونیکی و اپتوالکترونیکی آنها می‌باشد که بیشتر مورد توجه بوده است [۴-۱]. کاربردهای متنوع و همچنین هزینه‌های ساخت بسیار پایین پلیمرهای رسانا از دلایل توجه ویژه به این مواد است. دیودهای پلیمری گسیل کتنده سور [۵]، سلولهای خورشیدی پلیمری [۶] و حافظه‌های پلیمری [۷] نمونه‌هایی از قطعات پلیمری است که جنبه کاربردی پیدا کرده‌اند. تا کنون مطالعات تجربی و نظری زیادی درباره پلیمرهای همیوغ

شکل ۱. (الف) ساختار شیمیایی پلی‌اسن. در هر گروه یک اتم کربن وجود دارد. (ب) پلی‌اسن با نظم موازی (پ) پلی‌اسن با نظم پاد موازی.

جایگاه‌های نزدیک‌ترین همسایه است. همچنین t . انتگرال انتقال بین جایگاه‌های هر زنجیر در جایه‌جایی صفر (زنجیر دایم نشده) است. انرژی مرجع به گونه‌ای انتخاب می‌شود که انرژی جایگاهی اتم کربن همواره صفر باشد. با قطعی کردن مستقیم ماتریس هامیلتونی کل، طیف ویژه مقادیر تعیین و سپس چگالی حالت‌های الکترونی از رابطه زیر محاسبه می‌شود [۱۷، ۱۶]:

$$\rho(E) = \begin{cases} \frac{1}{E_{i+1} - E_i} & \text{if } i = 1, \frac{N}{2} + 1 \\ \frac{1}{E_i - E_{i-1}} & \text{if } i = \frac{N}{2}, N \\ \frac{2}{E_{i+1} - E_{i-1}} & \text{otherwise} \end{cases} \quad (5)$$

با استفاده از مرجع [۱۷] مقادیر پارامترهای t ، α ، K و u_1 را به صورت زیر اختیار می‌کنیم:

$$t_1 = 2.5 \text{ eV}, \alpha = 4/(\frac{\text{eV}}{\text{\AA}}), K = 21 \frac{\text{eV}}{\text{\AA}}, u_1 \approx 0.04 \text{ \AA} \quad (6)$$

۲. رسانندگی الکترونی
برای مطالعه چگونگی تراپری الکترون از طریق مولکول پلی‌اسن، از نظریه لانداور [۱۸] استفاده می‌کنیم. به طور

یک زائد به سیم پلی‌استیلن، چگالی حالت‌های الکترونی یک زنجیر نردبانی پلی‌اسن را مورد بررسی قرار می‌دهیم. برای این منظور از یک هامیلتونی بستگی قوی استفاده کرده با تعیین طیف ویژه مقادیر، حالت‌های الکترونی سیستم را با تغییر قدرت و تعداد پیوندهای عمودی به صورت عددی مطالعه می‌کنیم. همچنین نسبت رسانندگی را در دو حالت پس از اتصال زائد و قبل از اتصال آن به سیم پلیمری محاسبه و بررسی می‌نماییم. در بخش (۲) هامیلتونی مدل و روش محاسبه چگالی حالت‌های الکترونی و همچنین رسانندگی سیستم توصیف می‌شود. نتایج و اظهار نظر درباره آنها در بخش (۳) ارائه می‌گردد. در پایان خلاصه و نتیجه‌گیری مطرح خواهد شد.

۲. هامیلتونی مدل و روش محاسبه

۲.۱. چگالی حالت‌های الکترونی

ساختار پلی‌اسن با $N=2$ جایگاه را در نظر می‌گیریم که مطابق شکل ۱ از دو زنجیر پلی‌استیلن (در فاز ترانس) تشکیل شده و هر زنجیر با هامیلتونی زیر توصیف می‌شود [۱۴، ۱۳]:

$$H_j = -\sum_n [t_1 + \alpha(u_{j,n} - u_{j,n+1})](c_{j,n+1}^\dagger c_j^n + h.c.) + \sum_{n=1}^K (u_{j,n+1} - u_{j,n}), \quad (1)$$

که $u_j = (-1)^n u_{j,n+1} - u_{j,n}$ و $j=1, 2$ اندیس مربوط به هر زنجیر است. با توجه به شکل ۱ برای نظم موازی $u_1 = u_2$ برای نظم پادموازی $u_1 = -u_2$ اختیار می‌شود. همچنین هامیلتونی انتقال برای پیوندهای عمودی بین زنجیرها با رابطه زیر داده می‌شود [۱۵]:

$$H_\perp = -\sum_n t_\perp [c_{1,n}^\dagger c_{2,n} + h.c.]. \quad (2)$$

انتگرال انتقال بین زنجیری t_\perp به صورت زیر است:

$$t_\perp = \frac{1}{2}[t_1 + (-1)^n t_2], \quad (3)$$

که برای پلی‌اسن $t_1 = t_2$ است. در روابط فوق $u_{j,n}$ مختصات جایه‌جایی اتم کربن n از حالت تعادل، $(c_{j,n}^\dagger c_{j,n})$ عملگر خلق (فنا) الکترونی در زنجیر زام و در جایگاه n و α ثابت جفت‌شدنگی الکترون-فونون بین

با $t_c = \tau$ پهنهای نوار انرژی هر یک از منابع است.

۳. توصیف نتایج

در این بخش تأثیر قدرت و تعداد پیوندهای عمودی و همچنین نقش اندازه مولکول بر حالت‌های الکترونی سیستم مدل مورد نظر را بررسی می‌کنیم.

۱. تأثیر قدرت پیوندهای عمودی

یک مولکول پلی‌اسن شامل دو رشته موازی پلی‌استیلن هر کدام با ۲۰۱ اتم کربن را در نظر گرفته و با استفاده از هامیلتونی و روش بخش (۲) تأثیر تغییر در قدرت برهمکنش بین زنجیرها را بر حالت‌های الکترونی با تغییر مقادیر پیوندهای عمودی بررسی می‌کنیم. نتایج محاسبه چگالی حالتها برای مقادیر مختلف پیوندهای عمودی t_c در شکل ۲ نشان داده شده است. در این شکل قدرت پیوند عمودی t_c را به ترتیب از صفر تا 10 eV (از بالا به پایین) تغییر داده و به ازای هر کدام چگالی حالت‌های الکترونی را بر حسب انرژی رسم کرده‌ایم. محاسبات نشان می‌دهد که با افزایش قدرت پیوندهای عمودی، گاف از استیلن مستقل از هم می‌باشد (شکل ۱ الف)، عملای همان ساختار انرژی پلی‌استیلن (در فاز ترانس) به دست می‌آید [۱۴] و در $t_c = 10\text{ eV}$ گاف انرژی تقریباً از بین می‌رود و سیستم عملای به حالت فلزی میل می‌کند.

۲. تأثیر تعداد پیوندهای عمودی

همان طور که از شکل ۱ پیداست، در پلی‌اسن آرایش پیوندهای عمودی یک در میان است. برای بررسی تأثیر تعداد پیوندهای عمودی بر خواص الکترونی سیستم در هامیلتونی پلی‌اسن تعداد پیوندهای عمودی را متغیر اختیار می‌کنیم. این کار با انتساب مقدار صفر به t_c در جایگاه‌های بدون پیوند عمودی انجام می‌گیرد. نتایج حاصل از محاسبات در شکلهای ۳ و ۴ نشان داده شده است. در شکلهای ۳-الف تا ۳-الف تا ۴، پیوندها به ترتیب دو در

مشخص مدلی شامل مولکول پلی‌اسن با اندازه محدود را در نظر می‌گیریم که از هر طرف توسط یک پیوند به دو سیم فلزی نیمه نامحدود متصل شده است. به این ترتیب محاسبات خود را به یک کانال رسانشی محدود می‌کنیم. در نظریه لانداور ایده اصلی مبنی بر چگونگی گسیل امواج الکترونی از دو منبع الکترون در حال تعادل است. مولکول مورد نظر از طرفین به این دو منبع متصل شده و جریان عبوری از طریق آن با استفاده از ضریب گسیل محاسبه می‌شود. در حد ولتاژهای پایین، رسانندگی از فرمول لانداور یک کاناله زیر به دست می‌آید:

$$g = \frac{2e^2}{\hbar} T(E), \quad (7)$$

$T(E)$ احتمال این است که الکترونی با انرژی E از منبع چشمی به صورت کشسان و از طریق مولکول به منبع چاه پراکنده شود. با وارد نمودن آثار برهمکنش منابع الکترون و مولکول در جمله خود-انرژی، احتمال گسیل ($T(E)$ به صورت زیر داده می‌شود [۲۰، ۲۱]:

$$T(E) = \Delta_j \Delta_N |G_{jN}(E)|^2. \quad (8)$$

$G_{jN}(E)$ عضو $(1, N)$ ماتریس تابع گرین مولکول است که به صورت زیر داده می‌شود:

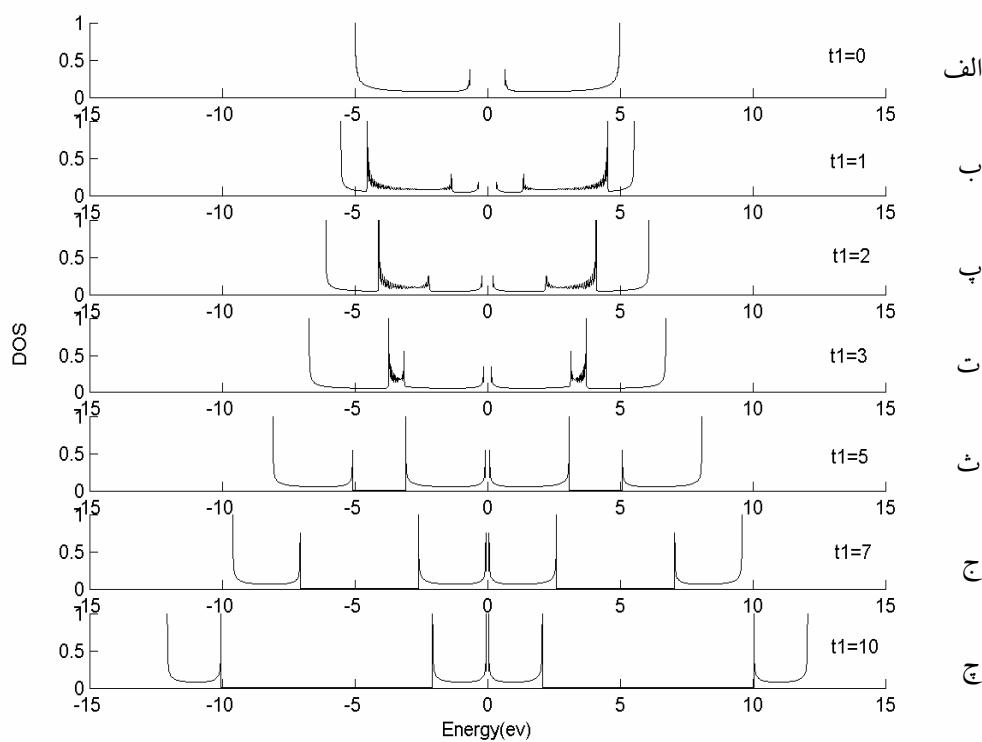
$$G_{jN}(E) = (E - H_M - \sum_j)^{-1}, \quad (9)$$

که H_M هامیلتونی مولکول و $\sum_j = \Lambda_j - i\Delta_j$ با $j = 1, N$ با جمله خود-انرژی است که در ابتدا ($j = 1$) و در انتهای مولکول ($j = N$) وجود دارد. توابع Λ و Δ با روابط زیر داده می‌شوند [۱۹، ۲۱]:

$$\Lambda_j(E) = \frac{t_c}{t_j} \begin{cases} \frac{E}{2t_j} & \left| \frac{E}{2t_j} \right| < 1 \\ \frac{E}{2t_j} + \sqrt{\left(\frac{E}{2t_j} \right)^2 - 1} & \frac{E}{2t_j} < -1 \\ \frac{E}{2t_j} - \sqrt{\left(\frac{E}{2t_j} \right)^2 - 1} & \frac{E}{2t_j} > 1 \end{cases}, \quad (10)$$

$$\Delta_j(E) = \frac{t_c}{t_j} \begin{cases} \sqrt{1 - \left(\frac{E}{2t_j} \right)^2} & \left| \frac{E}{2t_j} \right| < 1 \\ . & otherwise \end{cases}$$

t_c قدرت برهمکنش پیوندگاه مولکول با منابع الکترون و t_j

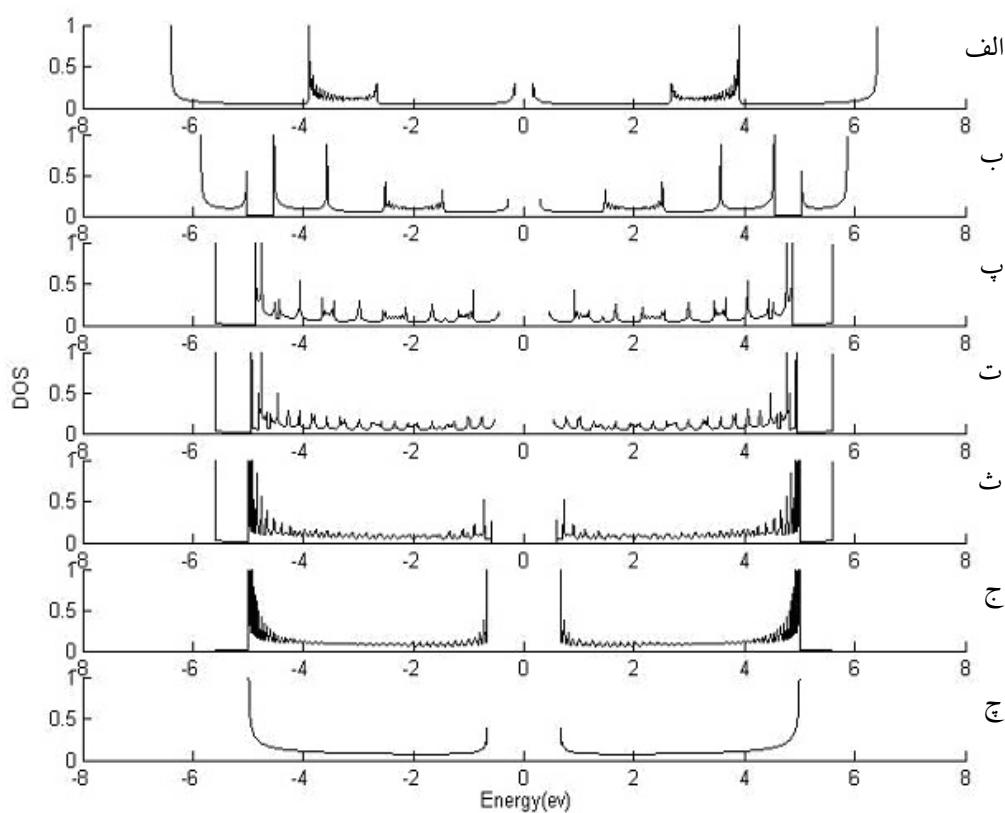
شکل ۲. چگالی حالت‌های الکترونی پلی‌اسن با دو زنجیره ۲۰۱ اتمی بر حسب انرژی با پیوند عمودی (الف)، $t_1 = 0$ eV، (ب) $t_1 = 1$ eV، (پ) $t_1 = 2$ eV، (ت) $t_1 = 3$ eV، (ث) $t_1 = 5$ eV، (ج) $t_1 = 7$ eV، (چ) $t_1 = 10$ eV.

انهایی زنجیر پایینی در نظر گرفته‌ایم. نتیجه این محاسبات در شکل ۴-الف نشان داده شده است. چگالی حالت‌های الکترونی یک زنجیر پلی استیلن نیز برای مقایسه در شکل ۴-ب آورده شده است.

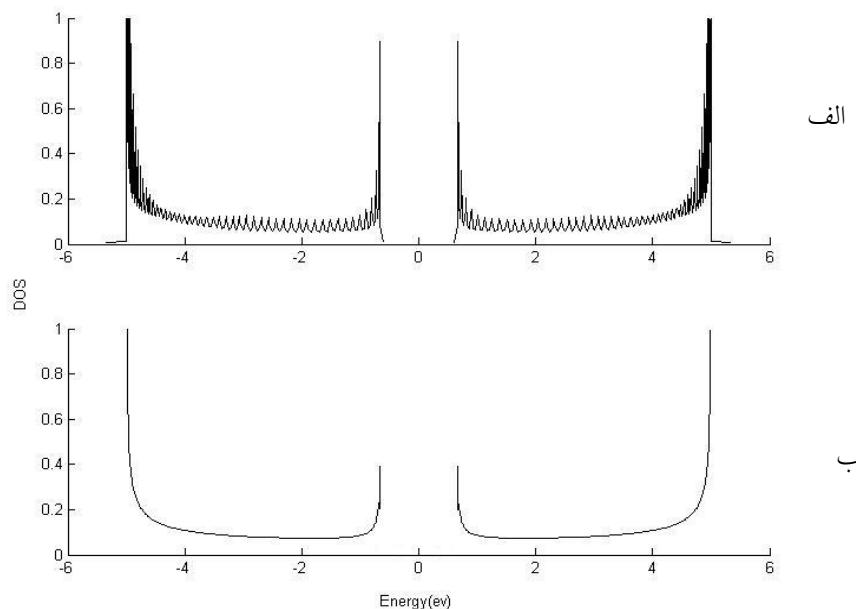
میان، چهار در میان، ده در میان و بیست در میان در نظر گرفته شده‌اند (از بالا به پایین). مطالعه نتایج ارائه شده در این شکلها نشان می‌دهد که به طور کلی کاهش تعداد پیوندهای عمودی به میزان قابل توجهی در افزایش گاف انرژی سیستم مؤثر است. ضمن آن که همراه با کاهش تعداد پیوندها، پهانی نوارهای انرژی کمتر شده و تعداد زیرنوارها نیز افزایش می‌یابد. محاسبات بعدی ما که در شکل‌های ۳-ث تا چ، ارائه شده برای حالتی است که دو زنجیر پلی استیلن به ترتیب توسط چهار، دو و یک پیوند عمودی به هم متصل شده باشند. ملاحظه این شکلها نشان می‌دهد که کاهش پیوندهای عمودی عملأً حالت‌های الکترونی سیستم را به سمت حالت‌های متناظر در یک زنجیر پلی استیلن منفرد سوق می‌دهد. علاوه بر این، محاسبه جدآگاهی را برای حالتی که مولکول خارجی به صورت عمودی به یک زنجیر بچسبد (به صورت حرف T) انجام داده‌ایم. برای این منظور در محاسبات مربوط به پلی‌اسن و در هامیلتونی مربوطه فقط پیوند بین اتم وسط زنجیر پلیمر بالایی را با اتم

۳. نقش اندازه یک مولکول

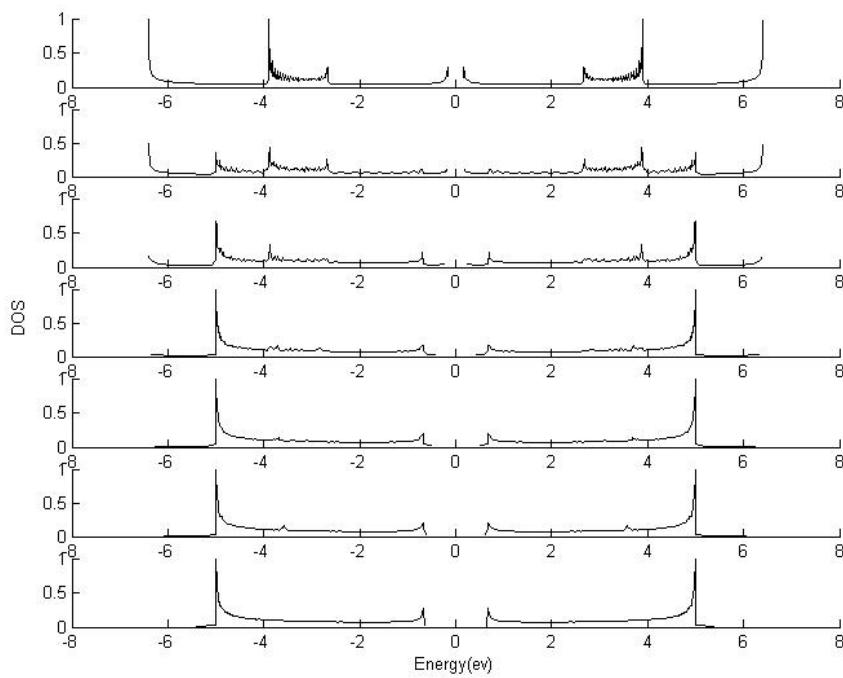
در این قسمت به بررسی نقش اندازه یکی از مولکولها بر تغییر حالت‌های الکترونی مولکول دیگر می‌پردازیم. برای این منظور طول یکی از زنجیرها را ثابت نگه داشته و با حذف کردن تعدادی از پیوندهای افقی و عمودی در زنجیر دوم، طول آن را کاهش می‌دهیم. سپس مراحل محاسباتی را مطابق روش‌های بالا انجام داده و چگالی حالت‌های الکترونی سیستم را به دست می‌آوریم که نتایج حاصل در شکل ۵ ارائه شده است. طول زنجیر بالایی را که در ابتدا با زنجیر پایینی برابر است، به تدریج کم می‌نماییم. در شکل ۵-الف، طول دو زنجیر مساوی و برابر ۲۰۱ اتم است. در شکل‌های ۵-ب تا چ، طول یکی از زنجیرها

شکل ۳. چگالی حالتهای الکترونی دو رشته پلی استیلن بر حسب انرژی با پیوندهای بین رشته‌ای، (الف) دو در میان (پلی اسن خالص)، (ب) چهار در میان، (پ) ده در میان، (ت) بیست در میان، (ث) چهار پیوند بین رشته‌ای، (ج) دو پیوند بین رشته‌ای، (ج) یک پیوند بین رشته‌ای (پلی استیلن خالص).

شکل ۴. چگالی حالتهای الکترونی بر حسب انرژی (الف) برای دو رشته پلی استیلن که به شکل T قرار گرفته‌اند، (ب) پلی استیلن خالص.

شکل ۵. چگالی حالت‌های الکترونی بر حسب انرژی برای دو زنجیره پلی‌استیلن (الف) ۲۰۱ اتمی، (ب) ۱۰۱ اتمی و ۱۰۱ اتمی، (پ) ۲۰۱ اتمی و ۵۱ اتمی، (ت) ۲۰۱ اتمی و ۲۱ اتمی، (ث) ۲۰۱ اتمی و ۱۱ اتمی، (ج) ۲۰۱ اتمی و ۷ اتمی.

زائده به صورت تابعی از مقدار β نشان می‌دهد. در $\beta = 0$ نسبت رسانندگی واحد است. با افزایش قدرت جفت‌شدگی زائده به سیم، نسبت رسانندگی سیم بدون زائده به سیم با زائده از یک کمتر می‌شود که نشان می‌دهد اتصال یک عامل خارجی با جفت‌شدگی در حد معمول باعث افزایش رسانندگی سیم مولکولی خواهد شد. چنانکه ملاحظه می‌شود نسبت g_1 وابستگی قابل توجهی به تغییرات β دارد که با توجه به نتایج تجربی [۲۲] این نوع تغییرات در طراحی حسگرهای نانوسیم اهمیت و کاربرد دارد.

به ترتیب ۱۰۱، ۵۱، ۲۱، ۱۱، ۷ و ۳ انتخاب شده است.

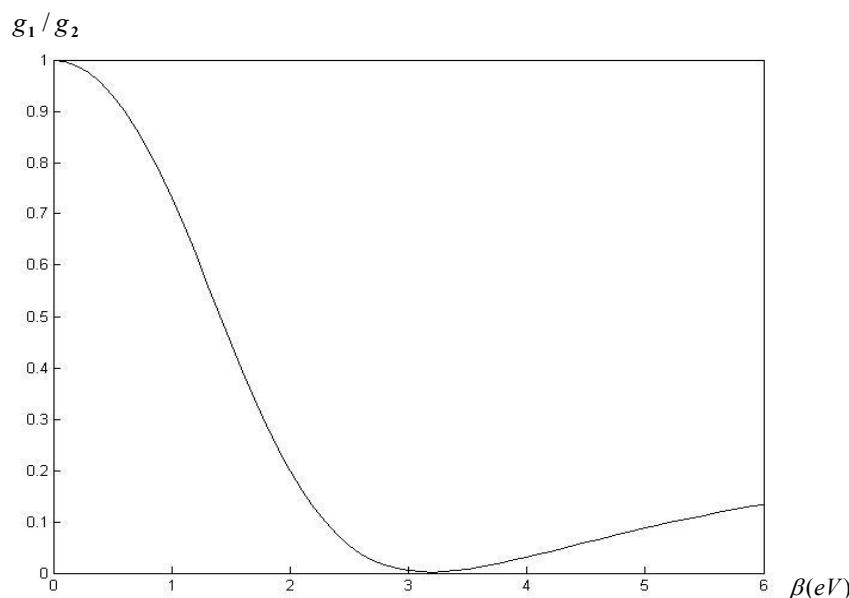
مطالعه نتایج ارائه شده نشان می‌دهد که کاهش طول یکی از زنجیرها اولاً باعث افزایش گاف انرژی می‌شود، به طوری که شکل ۵-الف که نمایش چگالی حالت‌های الکترونی پلی‌اسن خالص است، دارای کوچک‌ترین گاف می‌باشد. ثانیاً پهنهای نوار به تدریج کم می‌شود و تعداد زیر نوارها کاهش می‌یابد. علاوه بر این تغییراتی نیز در لبه‌های بالا و پایین نوار دیده می‌شود. شکل ۵-ج چگالی حالت‌های الکترونی یک زنجیر پلی‌استیلن را نشان می‌دهد که یک زائده سه اتمی با یک پیوند عمودی به آن چسبیده است.

۴. خلاصه و نتیجه‌گیری

برای مطالعه تأثیر حضور و چگونگی پیوند یک مولکول خارجی به یک سیم مولکولی از مدلی استفاده کردۀ ایم که در آن یک رشته پلی‌استیلن به عنوان سیم مولکولی به رشتۀ دیگری با پیوندهای عمودی به صورت نرdbانی متصل شده است. ساختار به وجود آمده مولکول پلی‌اسن است که با تغییراتی در هامیلتونی آن اثرات حضور این عامل اضافی در رفتار الکترونی

۳.۴. رسانندگی سیم مولکولی در حضور یک عامل خارجی

با استفاده از روش بخش (۲-۲) رسانندگی را برای یک زنجیر ۲۱ اتمی پلی‌استیلن به دست آورده (g_1) سپس یک زائده (مولکول ناخالصی) با انرژی جایگاهی β و جفت‌شدگی β به زنجیر پلی‌استیلن مورد نظر اتصال داده و رسانندگی را دوباره محاسبه می‌کنیم (g_2). شکل ۶ نتیجه را برای نسبت رسانندگی زنجیر پلی‌استیلن بدون زائده به رسانندگی زنجیر پلی‌استیلن با

شکل ۶. نسبت رسانندگی زنجیره پلی استیلن ۲۱ اتمی بدون زائد به رسانندگی پلی استیلن با زائد بر حسب قدرت جفت شدگی.

خاصیت رسانندگی می‌گردد که نتایج تجربی نیز این نکته را تأیید می‌کند [۲۳]. همچنین افزایش طول مولکول خارجی نیز گاف انرژی را کوچک و در نتیجه رسانندگی الکتریکی سیم را افزایش می‌دهد. حضور عامل خارجی زیرنوارهایی در ساختار الکترونی سیم مولکولی به وجود می‌آورد که می‌تواند در رفتار نوری (جدب و گسیل نور) سیستم مؤثر واقع شود. در مقایسه با مطالعات تجربی، نتایج به دست آمده می‌تواند در بررسی ویژگیهای فیزیکی حسگرهای نانوسیم کاربرد داشته باشد.

15833.

10. M Wolf and K J Fesser, *J. Phys.: Cond.Matter* **5** (1993) 7577.
11. K Tanaka, K Ozeki, S Naukai, T Yamabe and H Shirakawa, *Phys. Solidi.* **44** (1983) 1069.
12. A L S Rosa and C P de Melo, *Phys. Rev. B* **38** (1988) 5430.
13. W P Su, J R Schrieffer and A J Heeger, *Phys. Rev. B* **22** (1980) 2099.
14. C-M.Lai and H-F Meng, *Physica B* **271** (1999) 322.
15. A Johansson and S Stafstrom, *Phys. Rev. B* **65** (2001) 045207-1.
16. K Harigaya, A Teria, Y Wada and K Fesser, *Phys. Rev. B* **4** (1991) 4141.

سیستم مرکب در قالب محاسبه چگالی حالتهای الکترونی آن و مقایسه با چگالی حالتهای متناظر پلی استیلن بررسی شده و سپس رسانندگی سیستم در چارچوب نظریه لانداور محاسبه می‌شود. نتایج به دست آمده نشان می‌دهد که حضور عامل اضافی و پیوند آن با سیم مولکولی نقش فوق العاده‌ای در خواص الکترونی سیم و تغییرات رسانایی آن ایجاد می‌کند. با توجه به نمودارهای چگالی حالتها و رسانندگی، مشاهده می‌شود که افزایش قدرت و تعداد پیوندهای عمودی عامل خارجی به سیم مولکولی منجر به کاهش گاف انرژی و افزایش

مراجع

1. A J Heeger, S Kivelson, J R Schrieffer and W P Su, *Rev. Mod. Phys.* **60** (1998) 781.
2. M A Reed, *Proc. IEEE* **87** (1999) 652.
3. S R Phillpot, D Baeriswyl, A R Bishop and P S Lomdahl, *Phys. Rev. B* **35** (1987) 7533.
4. M Paulsson, S Stafstrom, *Phys. Rev. B* **57** (1998) 2197.
5. J H Burroughes and et al, *Nature* **347** (1990) 539.
6. N S Sariciftci, L Smilowitz, A J Heeger and F Wudl, *Science* **258** (1992) 1474.
7. M A Reed, J Chen, A M Rawlett, D W Price and J M Tour, *Appl. Phys. Lett.* **78** (2001) 3735.
8. K Harigaya, Y Wada and K Fesser, *Phys. Rev. B* **42** (1990) 11303.
9. L A Eriksson, M Springborg, *Phys. Rev. B* **46** (1992)

20. V Mujica, A Nitzan, S Datta, M A Ratner and C P Kubiak, *J. Phys. Chem. B* **107** (2003) 91.
21. V Mujica, M Kemp and M A Ratner, *J. Chem. Phys.* **101** (1994) 6856.
22. Y Cui, Q Wei, H Park and C M Lieber, *Science* **293** (2001) 1289.
23. M Reghu, *Synth. Metals* **80** (1996) 223.
17. سید احمد کتابی " خواص تراپرسی الکترون در پلیمرهای همیوغ" پایان نامه دکترای فیزیک ماده چگال، دانشگاه فردوسی مشهد (۱۳۸۱).
18. Y Imry and R Landauer, *Rev. Mod. Phys.* **71** (1999) S306.
19. M Kemp and et al, *J. Phys. Chem.* **100** (1996) 8349.